

Voorwoord

Edith Hooge

'Nee, nee, en nog eens nee!' herhaalde hij met een koppig lachje. 'Ik ben niet een man die opstaat om in het wereldgebeuren in te grijpen! Ik heb mijn duidelijk omschreven taak. Ik ben een man die morgenochtend om acht uur in zijn ziekenhuis is. Op 4 ligt de flegmone, op 9 de peritonitis ... elke dag sta ik tegenover twintig ongelukkige kinderen, die ik uit een moeilijke situatie moet redden. En dus zeg ik nee tegen de hele rest ...! Een man die een beroep moet uitoefenen mag zich niet laten afleiden door zich te mengen in zaken waar hij geen verstand van heeft ... Ik heb een beroep. Ik moet bepaalde, afgebakende problemen oplossen, die tot mijn gebied behoren, en waar vaak de toekomst van een menselijk leven – van een familie soms – van afhangt. Dus je begrijpt ... Ik heb andere dingen te doen dan Europa de pols te voelen!'

In feite dacht hij ook dat degenen die verantwoordelijkheid voor de gemeenschap dragen per definitie experts zijn die alle internationale problemen kennen, en op wie ondeskundige personen zoals hij zich blindelings moesten verlaten. Het vertrouwen dat hij de Franse bestuurders toedroeg, strekte zich ook uit naar de leiders van de andere landen. Hij had een ingeboren respect voor vakmensen.

(Martin du Gard, 2015, p. 147)

De voorgaande passage komt uit de Franse geschiedfilosofische romancyclus *Les Thibault*, waarin de levensloop van de twee zo verschillende broers Antoine Thibault (arts en wetenschapper) en Jacques Thibault (schrijver, journalist en internationaal revolutionair) wordt beschreven, tegen het decor van het *fin de siècle* en (de aanloop naar) de Eerste Wereldoorlog. In de zomer van 1914 legt Antoine aan Jacques uit waarom hij niet maatschappelijk of politiek actief is om iets te doen aan de oorlogsdreiging die boven Europa hangt. Hij hanteert een volkomen professioneel perspectief, waarbij hij niet alleen zichzelf profileert als een klassieke professional, maar ook veronderstelt dat politici en bestuurders als professionals handelen. Dit

roept vragen op die vandaag de dag ook aan de orde zijn voor leraren, schoolleiders, onderwijsbestuurders, beleidsmakers en politici.

Ten eerste is het de vraag of een leraar wel een zo duidelijk omschreven taak heeft. Kent zijn werkgebied wel een scherpe afbakening, zoals Antoine Thibault die ziet voor zijn beroep als arts? De driedeling in het werkgebied van de leraar van kwalificatie, socialisatie en subjectificatie zoals Biesta voorstelt is redelijk onomstreden en geeft aanknopingspunten voor wat het beroep van leraar behelst. Bij concrete invulling van die werkdomeinen komt de aan het onderwijs inherente meervoudigheid en tegenstrijdigheid echter direct om de hoek kijken: waartoe dient het, wat wordt ermee beoogd, voor wie of wat, welke kennisgebieden, thema's, vakinhouden of vaardigheden moeten er op het programma staan, en hoe krijgt het vorm?

De beantwoording van deze belangrijke vragen over wat goed en juist onderwijs is, is niet alleen voorbehouden aan de professie, aan (een collectief van) leraren, maar moet continu aan de orde zijn in de gemeenschap waarin het onderwijs opereert: de hele samenleving dus. Het zijn namelijk bij uitstek *maatschappelijke* vragen, die naast technisch-vakinhoudelijk ook sterk normatief-ethisch van aard zijn. Ze verdienen beantwoording door continue beraadslaging en afweging door leerlingen/studenten en hun ouders, leraren, managers, bestuurders, beleidsmakers en politici, in samenspraak met belanghebbende partijen uit de samenleving. Dit moet plaatsvinden 'in het klein', dus in en rondom de school en de buurt, en parallel daaraan 'in het groot', op regionaal, landelijk en zelfs internationaal niveau.

Dit tweede deel van *Het Alternatief* sluit duidelijk aan bij zo'n maatschappelijke benadering van onderwijs. Het vormt daarmee een breuk met het eerste deel, waarin extremere, en ook meer naïeve standpunten à la Antoine Thibault werden ingenomen: dat leraren de navel van de onderwijswereld zouden zijn, dat ze de waarheid in pacht zouden hebben over wat goed onderwijs is en dat ze het alleenrecht zouden hebben op de vormgeving daarvan. Terecht wordt het werk en de positie van leraren in dit tweede deel gezien in de bredere context van de onderwijsorganisatie als leer-, werk- en leefgemeenschap, van het onderwijssysteem en van de samenleving.

Een tweede vraag die de passage in *Les Thibault* oproept, is of politici en bestuurders (diegenen die de verantwoordelijkheid voor de gemeenschap dragen) wel experts zijn. Hebben zij voldoende kennis van en inzicht in het onderwijs om de juiste beslissingen te kunnen nemen? Beschikken zij over voldoende invloed en handelingssfeer om de uitvoering ervan te garanderen? In hedendaagse taal: zijn zij *in control*? Hoewel Antoine Thibault hiervan uit lijkt te gaan en veronderstelt dat politiek, bestuur en leiderschap vooral neerkomen op goed vakmanschap, laat du Martin du Gard een patiënt van Antoine, de diplomaat Rummeles, hierover aan het woord:

‘De dingen lijken ons te *zijn ontsnapt* ... als vanzelf te gaan ... zonder dat iemand ze leidt, zonder dat iemand ze wil ... Niemand ... De ministers noch de heersers. Niemand die je bij naam zou kunnen noemen ...’

(*Martin du Gard, 2015, p. 489*)

Deze woorden van Rummeles zijn illustratief voor de ‘mythe van bestuurbaarheid’. Eerder beschreef ik besturen als een ‘suboptimale, beperkt-rationele, indirecte en moeilijk beheersbare aangelegenheid’ (Hooge, 2013, p. 5). Met het oog op beperkte bestuurbaarheid wordt in dit tweede deel van *Het Alternatief* een aantal interessante en veelbelovende ideeën en perspectieven geschetst. In dit boek staat niet alleen letterlijk: ‘Een leraar die zijn deur dichttrekt voor collega’s is geen professional’, maar in de diverse bijdragen wordt ook geopperd dat leraren hun deur wijd open moeten zetten voor schoolleiders, bestuurders, beleidsmakers, politici, onderzoekers en wetenschappers. De interviews met de leraar-ambtenaren zijn op dit punt verrassend en richtinggevend. Ook treffend zijn de hoofdstukken waarin wordt voorgesteld dat leraren zelf het heft in handen nemen en zich ontpoppen als bestuurders, leiders, en onderzoekers en/of met hen samenwerken. Onderwijsbeleid, -bestuur en -leiderschap, en de kennis over onderwijs zouden zoveel relevanter en beter worden als leraren hun professionele ervaring, kennis en inzichten continu ontsluiten, bijdragen aan en participeren in beleid, bestuur, leiderschap en onderzoek, en/of zelf beleid gaan maken, besturen, leidinggeven en onderzoeken. Dáár ligt een belangrijke richting voor de ontwikkeling van zowel het leraarsberoep als voor het metier van bestuurders, beleidsmakers, politici en onderzoekers.

Hoewel reflectie onbezonnen actie voorkomt, is het nu zaak om niet langer analyses te maken, semantisch te exerceren en beschrijvingskaders te ontwikkelen in antwoord op de centrale vragen van deze beweging. Voor leraren, collectief én individueel, is het uiteindelijk een kwestie van zelf doen. Schrijf die professionele standaarden en beroepsethiek daarom uit, spreek elkaar aan op de kwaliteit en integriteit van de beroepsuitoefening, neem elkaar de maat, richt je eigen beroepsvereniging of -register op en houd er de touwtjes in handen. Bemoei je met beleid en politiek, neem je positie in de gemeenschap in en verhoud je tot andere partijen en belanghebbenden. Kortom: neem zelf het initiatief en de leiding! Deel 3 van *Het Alternatief* zou geen boek meer moeten zijn, maar een praktijk, waarbij leraren alleen nog hoeven zeggen: ‘Waarvan akte.’